

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*В. Я. Плаксієнко,
д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку,
Полтавська державна аграрна академія*

У статті розкрито теоретичні основи формування власного капіталу, проаналізовано можливі варіанти зміни розміру статутного капіталу та узагальнено показники, що характеризують ефективність використання власного та позикового капіталу.

The article opens theoretical basic of the making capital, analyzed of the possible options for the size of statutory capital, generalized indicators of efficiency for equity and debt capital.

Ключові слова: капітал, вклад, активний капітал, пасивний капітал, зобов'язання.

ВСТУП

В сучасних умовах господарювання однією з головних вимог щодо успішної і стабільної діяльності сільськогосподарських товаровиробників є достатній розмір наявного капіталу. Власні та залучені джерела фінансування, акумульовані в руках активних, професійних, науково-спрямованих керівників аграрних підприємств, мають носити мобільний характер. Спрямувавши їх на підтримку перспективних напрямків сільськогосподарського виробництва, діючі менеджери зможуть оптимізувати структуру самого капіталу, досягти найкращих показників, що характеризують діяльність як окремого підприємства, так і галузі цілому.

Питанням формування капіталу підприємств присвячені праці В.Г. Андрійчука, Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Дем'яненка, В.В. Сопко та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є розкриття теоретичних основ та методичних аспектів формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проведені нами дослідження показали, що одні вчені під капіталом розуміють гроші, інші — суспільні виробничі відносини, а решта розуміє капітал як засоби виробництва.

Капітал як вартість проявляється

у вигляді наявних грошей в банку, рухомого й нерухомого майна, зобов'язань юридичних і фізичних осіб. Речова форма капіталу називається активним капіталом, а вартісна — пасивним. Активний капітал характеризується складом майна підприємства, пасивний — джерелами його створення.

Активний капітал (в тому числі і сільськогосподарського підприємства) здійснює безперервний кругообіг, в процесі якого капітал з однієї форми переходить в іншу. Активний капітал складається з майна підприємства, тобто в нього входить те, чим володіє дане підприємство. Відносно до швидкості обороту виділяють майно тривалого користування, яке більше року знаходиться в обороті підприємства та оборотне майно, призначене для поточного

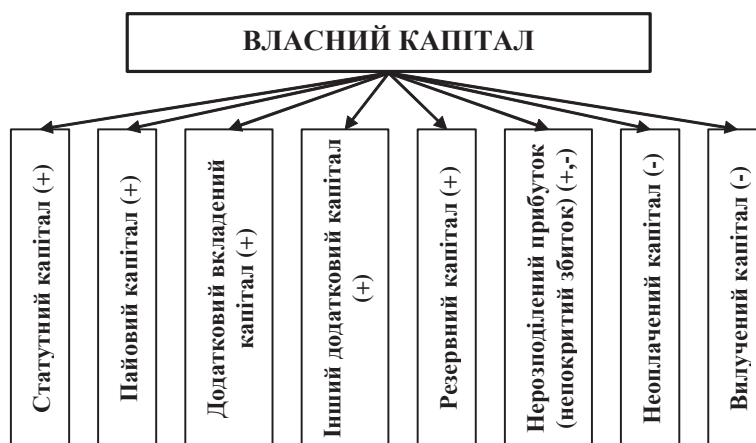

Рис. 1. Складові власного капіталу

(одноразового) використання в процесі виробництва. Воно знаходиться в обороті підприємства не більше одного року або тривалості виробничого циклу.

Пасивний капітал характеризує джерела майна підприємства і включає власний і позиковий капітал. Власний капітал підприємства включає вартість майна, що належить підприємству. Він рівний різниці між вартістю майна (активним капіталом) і позиковим капіталом.

Власний капітал відіграє важливу роль у створенні та розвитку аграрного підприємства, являється головною економічною основою всього процесу функціонування [1].

Можна виділити три підходи до визначення суті власного капіталу:

— бухгалтерський підхід: власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після врахування його зобов'язань;

— економічний підхід: власний капітал — це загальна вартість засобів, фінансових коштів підприємства, які належать підприємству на правах власності і використовуються ним для формування певної частини його активів;

— правовий підхід: власний капітал — це власні джерела фінансування підприємства, які без визначеного строку повернення внесені його засновниками (учасниками) або залишені ними на підприємстві з чистого прибутку [4].

Беручи за основу той факт, що метою створення будь якого підприємства є отримання прибутку, на нашу думку, слід зазначити, що це практично не можливо зробити без збереження власного капіталу. Діючий перелік складових власного капіталу наведено на рис.1.

Статутний капітал відображає зафіксовану в установчих документах загальну вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства.

Вкладами учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (включаючи

майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти, в тому числі в іноземній валюті.

Вклад, оцінений у гривнях, становить частку учасника та засновника у статутному капіталі товариства. Порядок оцінки вкладів визначається в установчих документах господарського товариства, якщо інше не передбачено законом.

Забороняється використовувати для формування статутного капіталу товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу. Фінансовий стан засновників-юридичних осіб щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного капіталу господарського товариства у випадках, передбачених законом, повинен бути перевірений належним аудитором (аудиторською організацією) у встановленому порядку, а майновий стан засновників-громадян має бути підтверджений декларацією про їх доходи і майно, завіреною відповідним податковим органом [2].

Питання формування статутного капіталу дуже складне, так як успішно сформований власний капітал — це основа незалежності підприємства. Розмір статутного капіталу залежить від організаційно-правової форми підприємства.

Законодавчо встановлений мінімальний розмір статутного капіталу підприємств різної організаційно-правової форми. В табл. 1 наведено вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу підприємств, що найбільш поширені в аграрному секторі економіки України.

Відповідно до статей 16, 39 Закону України «Про господарські товариства» суб'єкт господарювання має право змінювати (збільшувати

Таблиця 1. Мінімальний розмір статутного капіталу підприємств

Назва нормативного документу	Організаційно-правова форма підприємства	Мінімальний розмір статутного капіталу
Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII (Стаття 24)	Акціонерне товариство	Не може бути менше суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, діючої на момент створення акціонерного товариства.
Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII (Стаття 52)	Товариство з обмеженою відповідальністю	Не може бути менше суми, еквівалентної 100 мінімальної заробітної плати, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, діючої на момент створення товариства з обмеженою відповідальністю.
Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (Стаття 57)	Приватні підприємства	Мінімальний розмір статутного капіталу не встановлено, але статутний капітал повинен бути створений і зазначений в статуті.

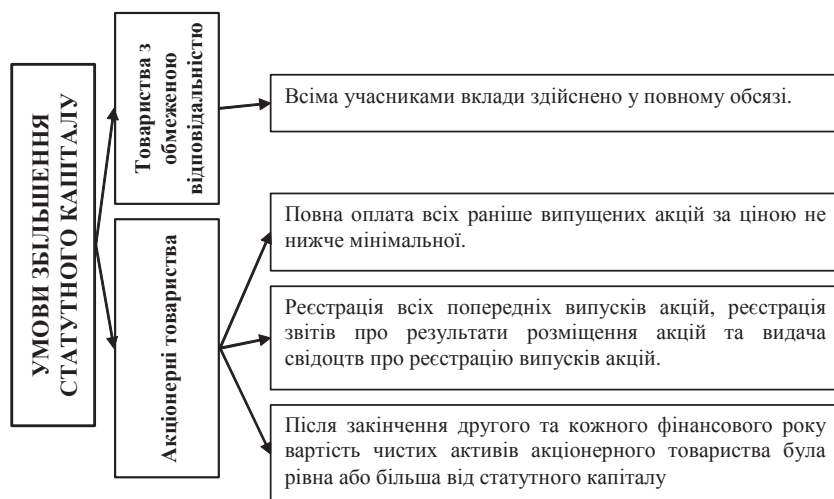

Рис. 2. Умови збільшення статутного капіталу підприємств

або зменшувати) розмір статутного капіталу.

Збільшити розмір статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю можна за допомогою реінвестиції дивідендів та додаткових вкладів учасників.

Відносно акціонерних товариств, то можливі два способи збільшення статутного капіталу: додаткова емісія акцій та реінвестиція дивідендів, шляхом збільшення номінальної вартості акцій. Поєднувати два способи збільшення статутного капіталу акціонерних товариств неможна [3].

Поряд з цим, доцільно врахувати, що існують умови, при яких підприємства можуть збільшити розмір статутного капіталу (рис. 2).

Згідно статті 39 Закону України «Про господарські товариства» рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства приймається у тому ж порядку, що і про збільшення його статутного капіталу. Зменшення статутного капіталу здійснюється шляхом зменшення номінальної вартості акцій або зменшення кількості акцій шляхом викупу частини акцій у їх власників з метою анулювання цих акцій. Рішенням акціонерного товариства про зменшення розміру статутного капіталу акції, не подані до анулювання, визначаються не дійсними але не раніше як через шість місяців після доведення до відома про це всіх акціонерів передбаченим статутом способом. Акціонерне товариство відшкодовує власнику акцій збитки, пов'язані із змінами статутного капіталу. Спори щодо відшкодування цих збитків вирішуються судом [3].

Відповідно до статті 144 Цивільного кодексу України, зменшення статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю допускається після повідомлення в порядку, встановленому законом, усіх його кредиторів. У цьо-

му разі кредитори мають право вимагати дострокового припинення або виконання відповідних зобов'язань товариства та відшкодування їм збитків.

Якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю виявиться меншою від статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку, якщо учасники не прийняли

рішення про внесення додаткових вкладів. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від визначеного законом мінімального розміру статутного капіталу, товариство підлягає ліквідації [5].

Пайовий капітал відображає суму пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачена установчими документами.

Додатковий вкладений капітал відображає суму, на яку вартість реалізації випущених акцій акціонерних товариств перевищує їхню номінальну вартість, а також інші підприємства відображають у даній складовій власного капіталу суму капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал.

Інший додатковий капітал відображає суму дооцінки необоротних активів, вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу.

Резервний капітал відображає суму резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) відображає суму нерозподіленого прибутку або суму непокритого збитку.

Неоплачений капітал відображає суму заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу.

Вилучений капітал відображає фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників.

Важливість власного капіталу впливає із функцій, які він виконує:

1) довгострокового фінансування — знаходиться у розпорядженні підприємства необмежено довго;

2) відповідальності і захисту прав креди-

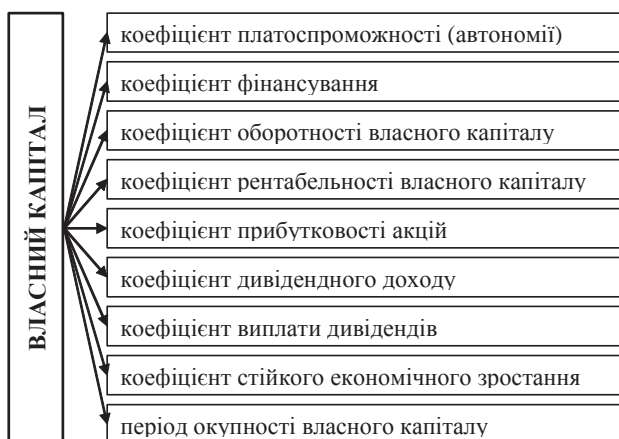

Рис. 3. Коефіцієнти, що характеризують ефективність використання власного капіталу

торів — відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу;

3) компенсації понесених збитків — тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу;

4) кредитоспроможності — при наданні кредиту, за інших рівних умов, перевага надається підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом;

5) фінансування ризику — власний капітал використовується для фінансування ризикових інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори;

6) самостійності і влади — розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство;

7) розподілу доходів і активів — частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна при ліквідації підприємства;

8) визначення ступеня влади кожного з власників щодо прийняття рішень з управління підприємством. Що більша частка власника у статутному капіталі (що більшим пакетом акцій він володіє), то вищий ступінь його впливу на підприємство.

Сформувавши капітал сільськогосподарського підприємства, його керівник (власник) ставить на меті його ефективне використання. Сьогодні для аналізу функціонування власного капіталу використовується певний перелік показників. Найбільш широко використовуємі з них наведено на рис.3.

Фінансування діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання відбувається

також за рахунок зовнішніх коштів, тому при аналізі ефективності використання капіталу доцільно враховувати показники, які характеризують ефективність використання позикових коштів (зобов'язань) підприємства. Основними з них є:

- коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- строк погашення кредиторської заборгованості;
- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності.

ВИСНОВКИ

Власний капітал являється важливою категорією ринкової економіки. Особливість даної економічної категорії полягає в специфічних складових, сума яких являє собою вартість засобів, отриманих від засновників та у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності. Наявність власного капіталу відкриває підприємству шлях до залучення позикових коштів. В свою чергу, оптимальна структура власного капіталу є одним з вагомих факторів, що найбільш повно та об'єктивно впливають на ефективність функціонування кожного окремо взятого сільськогосподарського товаровиробника.

Література:

1. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України. Підручник для сільськогосподарських вузів. / В.Я. Плаксієнко, Л.М. Письмаченко, Є.І. Рябий / Під редакцією В.Я. Плаксієнко. Дніпропетровськ, 2005, 490 с.

2. Господарський кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року № 436 : офіційний текст зі змінами та доп. станом на 1 листопада 2008 року // Кодекси України. — 2008. — № 11. — С. 3 — 260.

3. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576 // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.

4. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : монографія / Сопко В. В. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 312 с.

5. Цивільний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 435 : офіц. текст зі змінами та доп. станом на 1 лютого 2009 р. // Кодекси України. — 2009. — № 2. — С. 3 — 241.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2010 р.